

Geology • Geography Dnipro university bulletin

Journal home page: geology-dnu-dp.ua

ISSN 2313-2159 (print)
ISSN 2409-9864(online)

Dniprop. Univer.bulletin.
Geology, geography.,
25(2), 73-80.

doi: 10.15421/111721

Kateryna V. Kolomiyets, Viktoria V. Yavorska, Vitalii V. Sych

Dniprop. Univer. bulletin, Geology, geography., 25(2), 73-80.

Методична схема багаторівневої територіальної організації регіону Українського Причорномор'я

К. В. Коломієць, В. В. Яворська, В. А. Сич

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна, e-mail: kolomiyets@onu.edu.ua

Received 01 October 2017

Received in revised form 24 October 2017

Accepted 13 November 2017

Резюме. Регіон УП розглядається як історико-географічне формування, яке характеризується цілісністю природно-господарського комплексу в межах національної економіки. Запропонована багаторівнева таксономія територіальної організації базується на виділенні таксономічних

одиниць: регіон-мезорегіон-мікрорегіон, які являють собою цілісні природно-господарські комплекси різних рівнів і виділяються за історико-географічними, розселенськими, природно-географічними, соціально-економічними, екологічними критеріями та особливостями територіальної організації та планування території. Розроблена методична схема багаторівневої регіоналізації складається з послідовних етапів: визначення складу і меж регіону, а також його місця у територіальній організації господарства країни; дослідження історико-географічних та природно-географічних умов заселення та освоєння території регіону; аналізу природноресурсного потенціалу, проблем природокористування та екологічної ситуації; аналізу територіальної організації розселення населення та геодемографічних процесів; оцінювання економічного розвитку регіону за існуючими методиками; аналізу територіальної організації головних видів економічної діяльності; виділення таксономічних одиниць різного ієрархічного рівня; аналізу існуючих обласних стратегій та програм розвитку та розроблення концепції соціально-економічного розвитку регіону. Наведено картосхему територіальної організації регіону Українського Причорномор'я.

Ключові слова: територіальна організація, регіон, мезорегіон, округ, Українське Причорномор'я

Methodical scheme of multi-level territorial organization of the Ukrainian Black Sea region

K. V. Kolomiyets, V. V. Yavorska, V. A. Sych

Odesa I. I. Mechnykov National University, Odesa, Ukraine, e-mail: kolomiyets@onu.edu.ua

Abstract. The regional policy of the EU countries is based on the multilevel hierarchical system of taxonomic units. And although each country, based on its social, economic, national, ethnic, historical, geographical features, establishes its regional division, in the EU there is a unified system of nomenclature units of regionalization. Ukraine has declared a course on European integration and is trying to use the European experience of regional policy as the main direction of regulation of socio-economic development of regions. The current regional division of Ukraine does not meet the norms of NUTS 2 (the base region, on the basis of which it is recommended to develop regional policy) in terms of its size and socio-economic potential, and therefore requires an appropriate multi-level regionalization scheme. The region is the geospatial socio-economic system, which represents the historical and geographical integrity of the natural environment, population and economy, has its functions, a multi-level structure, complex of internal and external relations. The purpose of this article is to develop a methodical scheme of a multi-level territorial organization, and approve for example, of the Ukrainian Black Sea region. In accordance with the European regionalization scheme, taking into account the abovementioned principles of the multi-level organization of the regions and using the existing national experience, the following levels of regionalization are identified according to certain criteria and features: region, mezo-region, micro-region, and district. Regional taxonomic units act as economic complexes of different levels, each of which works for the whole region. Characteristic features of the region are historical and geographical community, the presence of «regional» capital, regional mentality, type of territorial organization, socio-economic integrity. The methodical scheme of multi-level territorial organization, which consists of successive stages from the definition of the boundaries of the region to the development of the forecast of socio-economic development of different levels taxonomic units, is developed. It is singled out that the territorial organization of the Ukrainian Black Sea region consists of 3 mezo-regions, 11 micro-regions and 9 districts. The scheme of the multi-level territorial organization of the Ukrainian Black Sea region, developed on the principles of regionalism and planning of the territory, in comparison with the traditional one-level sectoral-economic zoning, is a qualitatively new basis for the development of strategies and concepts of socio-economic development of the region.

Keywords: territorial organization, region, mezoregion, district, the Ukrainian Black Sea region

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства в умовах глобалізації зростає увага науковців до регіональних особливостей життєдіяльності та територіальної організації суспільства, до нерівномірності соціально-економічного розвитку не лише в межах цілої країни, а і безпосередньо в регіонах. Україна проголосила курс на євроінтеграцію та намагається використувати європейський досвід регіональної політики як головного напрямку регулювання соціально-економічного розвитку регіонів. Асоціація європейських регіонів являє собою приклад ефективного управління регіональним розвитком. Регіональна політика країн-членів ЄС значною мірою дозволяє успішно вирішувати локальні проблеми, максимально використовувачи національний потенціал і поступово згладжуючи диспропорції в соціально-економічному розвитку окремих територій (European Commission, 2010). При цьому роль регіонів збільшується не лише під час вирішення внутрішньодержавних питань, регіони стали також активними учасниками міжнародних відносин. Регіональна політика як стратегія управління набула такої ваги, що Європейський союз розглядає її як обов'язкову умову для країн, які хочуть бути членами європейського співтовариства.

Якщо звертатися до європейського досвіду та пошуку європейських стандартів у сфері територіальної організації, можна побачити, що кожна держава, виходячи зі своїх соціальних, економічних, національно-етнічних, історичних, географічних особливостей, встановлює свій регіональний поділ і свою систему органів державної влади та місцевого самоврядування (Vaydenfel'd, Vessel's, 2007). Однак, із метою формування єдиних критеріїв збирання статистичної інформації в державах із різними моделями адміністративно-територіального устрою запроваджено єдину номенклатуру територіальних одиниць (NUTS – фр.: *Nomenclature d'Unites Territoriales Statistiques*) (Regulation (EC), 2003). Ця класифікація являє собою ієрархічну систему поділу економічної території ЄС на три рівні: NUTS 1 – головні соціально-економічні регіони, тобто цьому рівню може відповідати група регіонів усередині країни або навіть ціла країна; NUTS 2 – базові регіони, територіальні одиниці, що відповідають середній ланці адміністративно-територіального поділу країн; NUTS 3 – малі області (міста) для конкретних аналізів. Існують також локальні одиниці – LAU 1, LAU 2, які не мають управлінських функцій та не підлягають регулюванню положен-

нями, які регулюють діяльність NUTS.

У «Декларації щодо регіоналізму в Європі» (Declaration, 1996) немає чітких критеріїв виокремлення регіону, є лише рекомендації, які стосуються кількості населення, площі території тих чи інших номенклатурних одиниць. Українські науковці вважають, що під час виділення регіонів в Україні не можна додержуватись лише кількісних характеристик, а вочевидь слід брати до уваги якісні характеристики регіону як цілісної системи, який в сучасних умовах здатен не лише забезпечити внутрішні господарські зв'язки і потреби, створивши місцевий ринок, а й вступати у складні багатогранні зв'язки з іншими ринками та регіонами.

На сьогоднішній день регіональна політика в Україні розробляється за чинним адміністративно-територіальним поділом. Сучасний обласний поділ України не відповідає нормам NUTS 2 (базовий регіон, на основі якого рекомендовано розробляти регіональну політику) за своїми розмірами та соціально-економічним потенціалом, а, отже, потрібна відповідна багаторівнева схема регіоналізації. Отже, **мета** дослідження – розробити методичну схему багаторівневої територіальної організації на прикладі регіону Українського Причорномор'я.

Матеріали і методи досліджень. У процесі дослідження регіону застосовувались як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи. Серед загальнонаукових методів – аналіз і синтез (для аналізу структури територіальної організації суспільства (ТОС), системний підхід (для дослідження регіону як єдиного цілого природно-господарського комплексу), математико-статистичні методи (для формування, обробки та інтерпретації інформаційної бази даних), індуктивний та дедуктивний (для встановлення таксономічних одиниць у межах УП). Серед конкретно-наукових методів: історико-географічний (для з'ясування становлення соціально-економічного простору регіону УП), порівняльно-географічний (для виявлення регіональних відмін у територіальній організації населення та господарства), картографічний (для візуалізації результатів дослідження та їх аналізу), класифікації та типізації (для виявлення функціональної подібності і відмінності таксономічних одиниць різних ієрархічних рівнів з метою обґрунтування стратегії їх соціально-економічного розвитку).

Результати та їх аналіз. Україна має значний досвід регіоналізації – історико-географічної, природноресурсної, розселенської та геодемо-

графічної, соціальної, економічної, етнонаціонально-культурної, екологічної. Виокремлюючи однорідні території за тією чи іншою ознакою, науковці тривалий час користувалися поняттями «район» та «районування». Порівняльний аналіз найбільш відомих схем регіоналізації та економічного районування країни наведений у дослідженні (Torchiyev, Mal'chykova, Yavors'ka, 2015). Автори проаналізували схеми природно-господарського районування за останні тридцять років, згідно зі схемами на території України виділяється від двох до 12 районів (регіонів).

Із початком проголошення регіональної політики в Україні на зміну старим термінам прийшли нові – «регіон» і «регіоналізація», але ставити між поняттями знак рівняння ми не можемо, оскільки за змістом вони різні. Якщо перше наголошувало на економічному підході до виділення районів, то друге акцентує увагу як на соціальний, так і на екологічний та економічний аспекти, отже, має комплексний характер. Соціально-економічне районування майже у всі часи мало лише пізнавальні настанови, а термін «район» застосовувався безвідносно до управління територіальними одиницями. Курс на євроінтеграцію вимагає від держави переходу на регіональну модель управління, де регіон набуває вже комплексного розуміння, замість суто економічного. Отже, у вигляді існуючих схем соціально-економічного районування ми маємо хорошу основу для регіоналізації. Зауважимо лише, що більшість відомих схем економічного районування та регіоналізації України однорівневі, зустрічаються і дворівневі схеми економічного районування, за якими країну поділяють на економічні райони та підрайони. Найбільшою мірою розроблено проблему соціально-демографічної регіоналізації. В Україні функціонує п'ятирівнева систематика розселення, прив'язана до чинного адміністративно-територіального устрою.

Процес планування та прогнозування регіонального розвитку починається із виділення регіонів – основних одиниць, у розрізі яких проводитимуться подальші дослідження. Під регіоном розуміємо геопросторову соціально-економічну систему, яка представляє історико-географічну цілісність природного середовища, населення та господарства, має свої функції, багаторівневу структуру, складні внутрішні та зовнішні зв'язки. Регіон Українського Причорномор'я (УП) у складі, до якого нами віднесено Миколаївську, Одеську та Херсонську області, являє собою з точки зору системного підходу складну комплексну систему, яка має певні вла-

стивості. По-перше, регіон УП – відносно цілісне утворення, яке було виділене за групою факторів: географічного (приморське положення, вихід регіону до Чорного та Азовського морів, єдність фізико-географічних умов); економічного (спеціалізація та господарські функції регіону, в тому числі і міжрегіональна спеціалізація); соціального (соціокультурні зв'язки); геополітичного та гео економічного (прикордонне положення, участь регіону у міжнародних організаціях). По-друге, в складі цього цілісного утворення можна виокремити такі складові частини: географічне середовище, господарство регіону, населення та різні спільноти, в які воно об'єднане, тощо. При цьому кожний з елементів може бути розглянутий як підсистема. По-третє, всі елементи системи перебувають у численних взаємовідносинах між собою (економіка – природні ресурси – населення) і утворюють певну структуру – ТОС. По-четверте, регіон це відкрита динамічна система, він тісно пов'язаний з іншими регіонами і функціонує на основі міжрегіональної інтеграції. По-п'яте, регіон як цілісне територіальне утворення являє собою підсистему в територіальному утворенні більш високого рівня – країни або, з розвитком глобалізації, виходить на міжнародний рівень; і в той же час регіон є зовнішнім середовищем для систем нижчого ієрархічного рівня – мезорегіонів, мікрорегіонів, округів, кожний з яких має свої функціональні особливості.

Із метою проведення ґрунтовних регіональних досліджень під базовими регіонами рекомендовано використовувати регіони рівня NUTS 2, оскільки саме на цьому рівні відбувається розроблення програм регіонального розвитку та освоєння коштів структурних фондів. Тобто слабо розвинені території (у тому числі й ті, соціально-економічний розвиток яких залежить від стану однієї чи декількох галузей економіки, що занепадають), а також малозаселені регіони отримують гарантовану фінансову підтримку ЄС у сфері регіонального розвитку з метою ліквідації диспропорційності, вирівнювання основних соціально-економічних показників у межах ЄС (Eugorean, 1999). Важливо також нагадати, що в більшості країн Центрально-Східної Європи регіон рівня NUTS 2 не утворює адміністративно-територіальну одиницю, а є асоціацією адміністративно-територіальних одиниць середнього рівня. Він не має органів управління, наділених владними повноваженнями, на відміну від NUTS 1. Органи цих регіонів виконують лише координаційні функції.

Основними завданнями регіоналізації слід вважати поділ території на таксономічні одини-

ці мезо- та мікрорівня з цільовими установками для вирішення локальних економічних, соціальних, екологічних проблем. Зауважимо, що виділяючи регіони і таксономічні одиниці нижчого ієрархічного рангу, ми не можемо додержуватись лише кількісних характеристик, а вочевидь повинні брати до уваги якісні характеристики регіону як цілісної системи.

Відповідно до європейської схеми регіоналізації, з урахуванням зазначених принципів багаторівневої організації регіонів та використовуючи наявний вітчизняний досвід, виділяємо три рівні регіоналізації: регіон, мезорегіон, мікрорегіон. *Регіон* розглядаємо як історико-географічне формування, яке характеризується цілісністю природно-господарського комплексу. До ознак регіону належать такі: історико-географічна спільність, наявність «регіональної» столиці, регіональна ментальність, тип територіальної організації, соціально-економічна цілісність.

Критерії виділення таксономічних одиниць нижчого за регіон рівня – *мезорегіонів* такі: *економічний* (характерні ознаки – господарська спеціалізація (міжгалузеві комплекси) у складі регіону); *природно-географічний* (характерні ознаки – віддаленість від морського узбережжя, або ядра регіону; своєрідність природно-ресурсного потенціалу); *історико-географічний* (час і спільність умов заселення; етнічні процеси; історичні витоки та особливості господарювання); *екологічний* (характерні ознаки – участь у формуванні екологічних мереж національного значення).

Мікрорегіон являє собою комбінацію декількох адміністративних районів, основну регіотвірну роль відіграють багатофункціональні міста, які разом із тим є промисловими і транспортними вузлами. *Критерії* виділення мікрорегіону такі: *господарський* (характерні ознаки – види економічної діяльності; спеціалізація сільського господарства; наявність зрошення); *розселенський* (характерні ознаки – особливості системи розселення населення, геодемографічні процеси); *екологічний* (характерні ознаки – відміни у проблемах охорони довкілля); *планувальний* (характерні ознаки – господарське (функціональне) зонування території, рівень господарсько-містобудівного освоєння та забезпечення природними ресурсами).

Визначення меж мікрорегіонів залежить від об'єктивних і суб'єктивних факторів. Це пов'язано з тим, що економічна основа сусідніх одиниць такого таксономічного рівня часто буває однотипною, особливо в районах з переважним розвитком сільського господарства, і тому їх межі визначаються спеціалізацією

сільського господарства, а також наявністю чи відсутністю зрошення, яке, в свою чергу, зумовлює інтенсивність сільського господарства. В сільськогосподарських мікрорегіонах основними галузями виробництва є рослинництво, тваринництво та місцева промисловість із переробки сільськогосподарської сировини та виробництва кінцевої продукції. На мікрорегіональному рівні найбільш поширені первинні виробничі види агропромислової інтеграції – АПК вузлів і центрів.

У межах мікрорегіонів за умов різноманітних господарських функцій, сформованості агломерацій, промислових, рекреаційних вузлів, різного за інтенсивністю рівня господарського використання території, виділяються таксономічні одиниці – «*округи*» за такими критеріями: *природно-ресурсний критерій* (ознаки – специфіка географічного положення, переважаючи види природокористування); *спеціалізація господарства у складі мікрорегіону* (ознаки – галузі і виробництва; рівень інтенсивності сільського господарства в межах мікрорегіону); *демографо-урбанізаційний* (ознаки – подібність показників міського та сільського розселення); *якість життя населення* (ознаки – рівень заробітної плати, рівень зареєстрованого безробіття, забезпеченість житлом, викиди шкідливих речовин). Таким чином, для кожного округу характерне унікальне природно-географічне положення, господарська спеціалізація у складі мікрорегіону, певний варіант природокористування, локальні системи розселення, рівень соціально-економічного розвитку, особливості демографічної, соціальної, екологічної ситуації.

Регіональні таксони виступають як господарські комплекси різного рівня, кожен із таксонів повинен працювати на цілий регіон. Посилення взаємодії між регіональними таксонами формує цілісність усього регіону як природно-господарського комплексу.

Методична схема регіоналізації базується на географічних дослідженнях території регіону і передбачає поетапне визначення регіонів – для цього на *першому етапі* визначаємо склад і межі регіону, тобто виокремлюємо характерні ознаки, своєрідний «геном регіону». Як раніше було зазначено, регіон розглядається нами як цілісне і комплексне утворення, для якого характерні історико-географічні особливості заселення, своєрідні природні умови та соціально-економічний розвиток, а також певні ознаки етнокультурної чи цивілізаційної самобутності населення. Для накопичення теоретичних розробок із цього питання та аналізу праць попередніх дослідників на цьому етапі застосовуємо

методи літературних досліджень та історичний.

На *другому етапі* розглядаємо роль і місце регіону у загальній схемі регіоналізації країни з багаторівневою таксономією. За європейською методологією такі регіони займають другий рівень у територіальній організації господарства України після національного (NUTS 2). За таким підходом регіони являють собою господарські комплекси другого рівня у складі загальнодержавного комплексу національної економіки. Регіон – це водночас і цілісність, і частина цілого. Регіони в межах країни об'єднують економіку і суспільство, формують міжрегіональні виробничі і технологічні зв'язки, доповнюють один одного, співіснують. Системний підхід до суспільно-географічних досліджень регіону дає можливість визначити елементи системи, їх функціональні зв'язки, територіально-ієрархічну організацію.

Третій етап передбачає дослідження історико-географічних передумов заселення та господарського освоєння. Регіони, як було зазначено вище, однорідні в соціальному і культурному відношенні, мають характерний уклад життя людей, традиції та звички, а звідси і засоби господарювання, мають загальні регіональні риси. На цьому етапі застосовуємо один із загальнонаукових підходів суспільно-географічного дослідження – *історичний*. Він важливий, оскільки на даний момент в нашої країні проявилась велика зацікавленість в уважному вивченні динаміки та тенденцій свого соціально-економічного та духовного розвитку. Логіка розвитку цього процесу (як і інших процесів, зумовлених причинно-наслідковими зв'язками) така, що за сучасними синергетичними уявленнями будь-які події мають інформаційні передумови в минулому. Це означає, що події і явища, які ми спостерігаємо у соціогеосистемах сьогодні, в інформаційному плані почали формуватися значно раніше – можливо, десятки і навіть сотні років тому.

На *четвертому етапі* розглядаються природні умови (фізико-географічне районування, ландшафти) та природноресурсний потенціал (ресурси мінерально-сировинні, земельні, агрокліматичні, рекреаційні, біосферні та ін.). Цей етап включає визначення територіальних відмінностей компонентів природно-територіальних систем у межах регіону. Оцінюючи природно-ресурсний потенціал, можна чітко виокремити ресурси, які формують спеціалізацію господарства. Важливий на цьому етапі досліджень аналіз територіальної диференціації складових структурних елементів регіональної екомережі. *Просторово-ресурсний*

підхід нам бачиться найбільш прийнятним як методологічний підхід для вивчення географії природних ресурсів.

На *п'ятому етапі* аналізуємо наявне природокористування в регіоні та екологічну ситуацію. Для головних різновидів природокористування і відповідних варіантів господарського використання території необхідно визначити наявні протиріччя і конфліктні ситуації: дефіцит земель для основних видів економічної діяльності, випадки територіальної сумісності-несумісності відповідних різновидів природокористування. Як зазначено у праці (Mal'chykova, 2014), реальне використання територіальних ресурсів «багатощарове»: територіальна сумісність лише окремих видів природокористування є конфліктною і навіть взаємовиключною, але більшість видів природокористування сумісні тією чи іншою мірою. Проблемні і конфліктні ситуації щодо територіального розподілу видів природокористування та господарської діяльності необхідно показати на картах.

На *шостому етапі* досліджуються геодемографічні процеси в регіоні та їх динаміка, що передбачає виявлення особливостей просторових відмінностей динаміки кількісних та якісних характеристик населення й територіальних особливостей демографічних процесів. Тут важливо визначити: рівень залежності між потенційною продуктивністю природних ресурсів території та кількістю населення і структурними особливостями розселення; рівень концентрації міського і сільського населення у різних типах поселень. Водночас досліджуються міграційні процеси: обсяги міграційних потоків, міграційна активність населення за напрямками та їх вплив на динаміку кількості й структуру населення. Це має практичне значення для розроблення диференційованої і більш конструктивної демографічної політики стосовно особливостей розвитку того чи іншого регіону або його мезо- та мікрорегіонів. На цьому етапі використовуємо просторовий аналіз та математико-статистичні методи.

Сьомий етап включає в себе огляд господарського комплексу регіону та оцінювання економічного розвитку регіону (оцінка розвитку промисловості, агросектора, інвестиційних переваг, інноваційного розвитку, ринку праці) за допомогою інтегральних індексів, методики розрахунку яких наведено у праці (Umanets', Luchakova, Kos'mina, 2010). На цьому етапі також можна скористатися результатами рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України за вісьмома оціночними напрямками: соціально-демографічний розвиток,

економічний розвиток, інфраструктурне забезпечення, фінансове забезпечення, інвестиційна активність, бізнес-середовище, розвиток сільських територій, навколишнє природне середовище (Terytorial'nyy, 2016).

Восьмий етап – розглядаємо територіальну організацію головних видів економічної діяльності. На цьому етапі приділяємо увагу також розселенню населення. Мережа поселень різних типів і розмірів разом із транспортними комунікаціями виступають своєрідним «каркасом» ТОС і визначають просторову конфігурацію господарського освоєння території та територіальну диференціацію техногенного й антропогенного навантаження на природне середовище. Визначаємо участь регіонів у формуванні екологічних мереж – Всеєвропейської, національної, регіональних; устанавлюємо регіональні відміни у нових проблемах охорони природи й оздоровлення довкілля.

Результатом цього етапу стали картосхеми територіальної організації господарства регіону та комплексна карта ТОС регіонального масштабу, яка представляє каркас розселення й розміщення інфраструктури та виробництва, каркас екологічної безпеки – екомережі, різні види господарського використання територій і земельних угідь. Така карта наочно демонструє просторовий розподіл і співвідношення різних видів і форм господарської діяльності на території регіону та слугує основою для виділення таксономічних одиниць регіоналізації, а також для рекомендацій та планувальних рішень, що мають на меті забезпечення сталого соціально-економічного розвитку території.

Дев'ятий етап – виділення таксономічних одиниць нижчого за регіон ієрархічного рівня – мезорегіонів, мікрорегіонів за відповідними якісними та кількісними градаціями класифікаційних ознак. На цьому етапі дослідження застосовуємо порівняльно-географічний метод та метод класифікації (типізації). Для виділення таксономічних одиниць різного рівня застосовуємо типологічні класифікації, вони розкривають сутнісні характеристики досліджуваних об'єктів, виявляють фактори, які зумовлюють їх відповідну систематику. Зауважимо, що в типологічних класифікаціях переважає дедуктивний підхід, від загального до часткового й одиничного (Torchiyev, 2005). Для встановлення таксономічних одиниць доцільно використовувати також функціональний підхід – для кожного таксона регіоналізації встановити його господарські функції.

Десятий етап включає аналіз діючого законодавства, існуючих розробок щодо перспектив розвитку. Орієнтуючись на Державну

стратегію регіонального розвитку, необхідно виявити внутрішній і зовнішній потенціал регіону, соціально-економічну, екологічну й політичну обстановку. Аналізуючи проблемну ситуацію в регіонах, потрібно враховувати обстановку як у країні в цілому, так і в регіоні. У кожному регіоні проявляються загальноукраїнські проблеми й одночасно індивідуальні, причому диференційовані в міській і сільській місцевості, у конкретних населених пунктах. Проблемна ситуація – це своєрідний індикатор територіального неблагополуччя й служить спонукальною силою соціально-економічного функціонування.

Завершальний етап – розроблення концепції соціально-економічного розвитку регіону з обґрунтуванням перспектив розвитку регіону на засадах Генеральної схеми планування та з урахуванням мікрорегіоналізації. На субрегіональному рівні найбільш контрастно проявляються ознаки депресивності, нерівномірності, поляризованості соціально-економічного розвитку територій усередині регіону, а також визначаються ефективні шляхи розвитку мезо- та мікрорегіонів у русі державної регіональної політики. На цьому етапі застосовується метод суспільно-географічного прогнозування, кінцевою метою прогнозування регіонального розвитку, за визначенням К. В. Мезенцева, є «передбачення перспективної просторово-часової організації людської діяльності на досліджуваних території, класифікація і групування регіонів різних таксономічних рівнів за проблемністю, подібністю тенденцій розвитку, обґрунтування їх оптимальної територіальної спеціалізації» (Mezentsev, 2005).

Відповідно до запропонованих етапів багаторівневої регіоналізації ми розробили схему територіальної організації УП, в якій виділено таксономічні одиниці – мезорегіони, мікрорегіони та округи (рис. 1). Основний фактор, який зумовлює ешелонування регіону УП, – це його приморське положення. Для виділення Приморського урбанізованого, рекреаційного, природоохоронного, портово-логістичного мезорегіону (далі Приморський мезорегіон) одним з основних критеріїв є природно-географічний – зазначений мікрорегіон розташований на морському узбережжі. Взагалі до Приморського мезорегіону віднесено всі адміністративні райони Приморської смуги, а також райони, які, хоч і не мають безпосереднього виходу до моря, але входять до Одеської агломерації. Загальна кількість адміністративних районів зазначеного мезорегіону – 22. До особливостей природно-ресурсного потенціалу можна віднести наявність біосферних та курортно-рекреаційних ресурсів.

Саме в приморській смузі більш сформована мережа міських поселень, вони представлені не лише малими і середніми, а й великими містами, що сприяло формуванню тут міських агломерацій.

З віддаленістю від моря змінюються види господарської діяльності, які вже лише частково пов'язані із морем, особливості використання природних ресурсів. Територія *Степового сільськогосподарського, агропромислового мезорегіону* (далі *Степовий мезорегіон*) розміщена у Степовій природній зоні, західну частину мезорегіону займає північностепова підзона, східну частину (на схід від Інгулу) – середньостепова підзона, на південь від Каховського каналу – південностепова фізико-географічна підзона. До особливостей природноресурсного потенціалу можна віднести переважання в природноресурсному потенціалі земельних та водних ресурсів. Мезорегіон державним кордоном розділено на дві не зв'язані між собою частини,

але, незважаючи на це, для нього характерна природно-господарська цілісність – це типовий сільськогосподарський регіон із невисоким рівнем розвитку переробної промисловості, рівень інтенсивності сільського господарства помітно нижчий, ніж у Приморського мезорегіону.

Спеціалізація Степового мезорегіону в господарстві регіону представлена агропромисловим, енергетичним міжгалузевими комплексами. Простежуються загальні риси в розселенні населення, за виключенням західної дністровської частини, яка має дещо іншу історію заселення та виключну етнічну мозаїчність території. Можна також відмітити відсутність середніх та великих міст, до малих міст відносяться Вознесенськ, Каховка, Нова Каховка, Таврійськ та Берислав. У Степовому мезорегіоні практично відсутнє рекреаційне господарство як галузь.

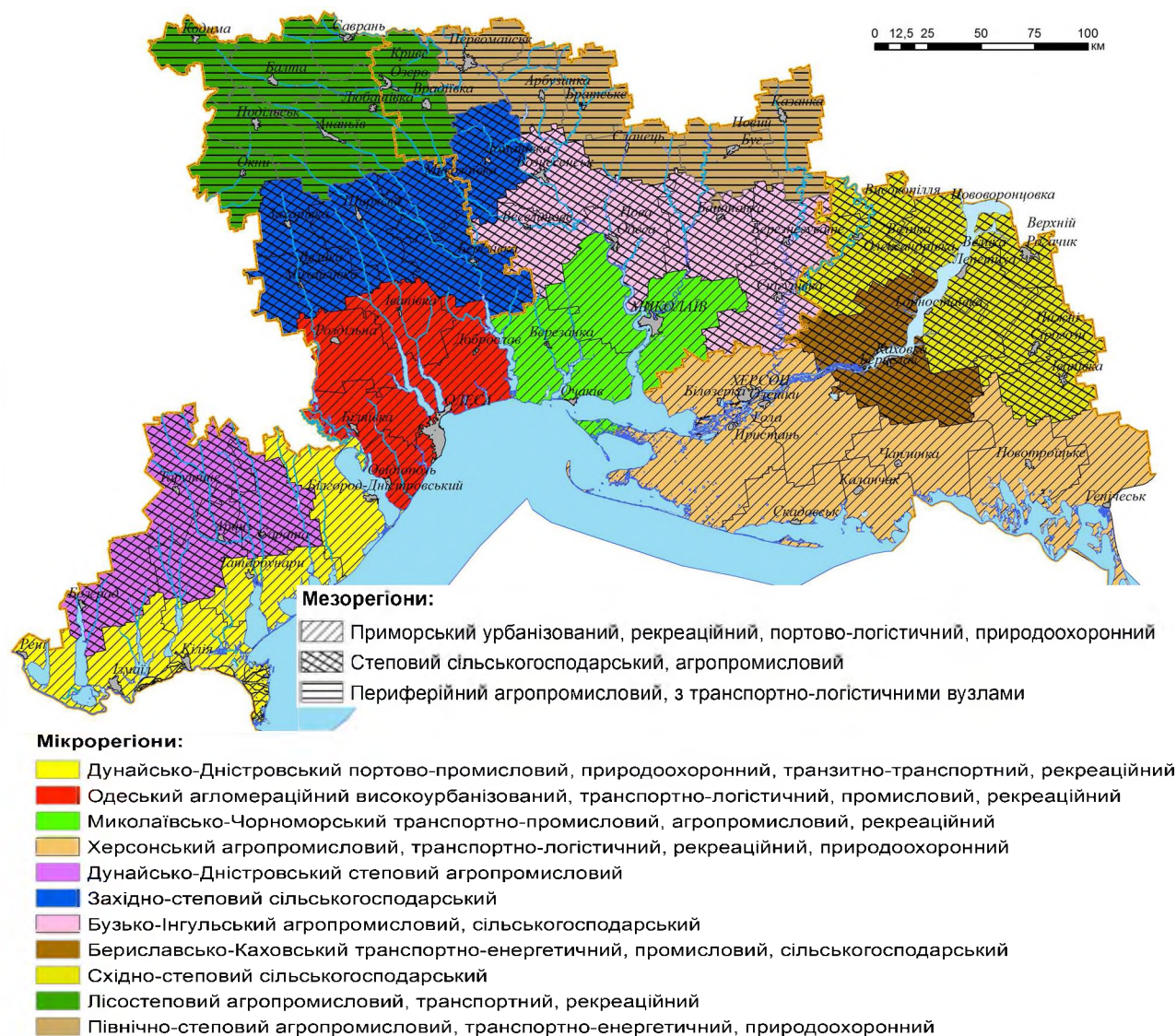

Рис. 1. Мезо- і мікрорегіони Українського Причорномор'я

При виділенні *Периферійного агропромислового з транспортно-логістичними вузлами мезорегіону* (далі *Периферійний мезорегіон*) одним із критеріїв є природно-географічний – зональні природні особливості. Периферійний мезорегіон більшою своєю частиною знаходиться в Лісостеповій зоні (Подільський, Балтський, Окнянський, Кодимський, Ананьївський, Любашівський, Савранський, Кривоозерський, Врадіївський райони), лише його східна частина (Арбузинський, Братський, Єланецький, Новобузький та Казанківський райони) простягається в межах Північностепової фізико-географічної підзони. В компонентній структурі природноресурсного потенціалу хоча і переважають земельні ресурси, але на другому місці за потенціалом ресурсів є лісові. В межах мезорегіону простягається Галицько-Слобожанський екологічний коридор національного рівня, який разом із об'єктами природно-заповідного фонду є елементом екологічного каркасу України. Господарська спеціалізація Периферійного мезорегіону у складі регіону УП представлена агропромисловим, транспортним, енергетичним міжгалузевими комплексами. В мезорегіоні функціонують промислові вузли – Подільськ, Первомайськ, Южноукраїнськ, Балта, Новий Буг.

Висновки. Відповідно до європейського досвіду ми розглядаємо регіон УП як складну, ієрархічну багаторівневу систему, для якої нами встановлена відповідна таксономія: регіон – мезорегіони – мікрорегіони. Регіональні таксони розглядаються як господарські комплекси різного рівня, взаємодія яких формує цілісність регіону. Схема багаторівневої територіальної організації, розроблена на засадах регіоналістики та планування території, порівняно з традиційним однорівневим галузево-секторальним економічним районуванням, являє собою якісно нову основу для розроблення стратегій і концепцій соціально-економічного розвитку регіону, що відповідає базовим принципам регіональної економіки та регіональної політики.

Бібліографічні посилання

- Declaration On Regionalism In Europe, 1996. Strasbourg: Assembly of European Regions. European Commission: European Regional and Urban Statistics Reference Guide, 2010. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Spatial Development Perspective. Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union, 1999. Luxembourg, European Commission.
- Mal'chykova, D.S., 2014. Teoretyko-metodolohichni i metodychni zasady heoplanuvannya sil'skoyi mistsevoosti na rehional'nomu rivni [Theoretical and methodological and methodological principles of geoplanning of rural areas at the regional level]. Hrin D.S., Kherson (in Ukrainian).
- Mezentsev, K.V., 2005. Suspil'no-heohrafichne prohnouvan'nya rehional'noho rozvytku [Socio-geographical forecasting of regional development]. Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (in Ukrainian).
- Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS), 2003. Official Journal of the European Union. L 154, 1-41.
- Kravtsiv V.S., (Ed.), 2016. Terytorial'nyy rozvytok ta rehional'na polityka v Ukrayini [Territorial development and regional policy in Ukraine]. Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine, Lviv (in Ukrainian).
- Topchiyev, O.H., 2005. Suspil'no-heohrafichni doslidzhennya: metodolohiya, metody, metodyky [Socio-geographic researches: methodology, methods, techniques]. Astroprint, Odesa (in Ukrainian).
- Topchiyev, O.H., Mal'chykova, D.S., Yavors'ka, V.V., 2015. Rehionalistyka: heohrafichni osnovy rehional'noho rozvytku i rehional'noyi polityky [Regionalistics: geographical bases of regional development and regional policy]. OLDI-PLYuS, Kherson (in Ukrainian).
- Umanets', T.V., Luchakova, O.V., Kos'mina, K.M., 2010. Otsinka rehional'noho ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny: teoriya ta praktyka [Assessment of Regional Economic Development in Ukraine: Theory and Practice]. VIK, Donetsk (in Ukrainian).
- Vaydenfel'd, V., Vessel's, V., 2007. Yevropa vid A do Ya: dovidnyk z yevropeys'koyi intehratsiyi [Europe from A to Z: Reference book of European integration]. Imperial, Lviv (in Ukrainian).